

BẢO HỘ QUYỀN TÁC GIẢ TRONG HOẠT ĐỘNG XUẤT BẢN Ở VIỆT NAM HIỆN NAY

ĐỖ THỊ QUYÊN

Tóm tắt

Bảo hộ quyền tác giả (QTG) trong hoạt động xuất bản là một trong những nhiệm vụ quan trọng cấp bách của các cơ quan quản lý nhà nước, đồng thời là mong muốn chung của cá nhân, tổ chức, doanh nghiệp có nhu cầu sáng tạo, khai thác và thụ hưởng tác phẩm trong xã hội. Trong thực tế, QTG ở Việt Nam hiện nay đang bị vi phạm một cách nghiêm trọng đã đặt ra một số vấn đề đối với hoạt động này ở Việt Nam. Để giải quyết những tồn tại nói trên, cần thực hiện đồng bộ và kịp thời một hệ thống giải pháp cần thiết trong giai đoạn hiện nay.

Từ khóa: Quyền tác giả, bảo hộ QTG, hoạt động xuất bản

Abstract

Copyright protection in the publishing activities is one the most important and urgent tasks of the State management agencies, and it is also the common desire of individuals, organizations and businesses who have the need of creating, exploiting and enjoying the social works. In fact, copyright protection in Vietnam now is being seriously violated and this has raised some problems for this activity in Vietnam. To solve those mentioned problems, it is necessary to implement timely and concurrently a solution system in the current period.

Keyword: Copyright, copyright protection, publishing activities

1. Những ảnh hưởng tiêu cực của các hành vi vi phạm quyền tác giả QTG

Trong những năm gần đây, các hành vi vi phạm QTG trong hoạt động xuất bản diễn ra khá phổ biến. Trên thị trường xuất bản phẩm (XBP), các tổ chức doanh nghiệp sách luôn canh cánh nỗi lo bản quyền bị đánh cắp, thậm chí đau đớn chịu đựng khi sách “hot”, sách bán chạy của mình bị các gian thương ngang nhiên in lậu, nôi bản lậu. Kết quả khảo sát thực tế cho thấy có 4 nguyên nhân chính dẫn đến tình trạng vi phạm bản quyền: Hệ thống thực thi pháp luật về bảo hộ QTG chưa đáp ứng yêu cầu thực tiễn; sự tác động mạnh của nền kinh tế thị trường làm cho các nhà xuất bản (NXB), đơn vị phát hành dễ chạy theo mục tiêu lợi nhuận; tâm lý ưa chuộng hàng giá rẻ của người tiêu dùng; công tác tuyên truyền và thực thi bảo hộ QTG chưa thực sự đi vào cuộc sống.

Trên thực tế, các vi phạm về QTG đã có nhiều ảnh hưởng tiêu cực đến hoạt động xuất bản, sở hữu trí tuệ (SHTT) và sự phát triển chung của kinh tế, văn hóa, xã hội nước ta hiện nay:

Một là, các hành vi QTG gây thiệt hại nặng nề về kinh tế cho nhà nước, tác giả, doanh nghiệp và người thụ hưởng xuất bản phẩm (XBP). Cụ thể, nhà nước thất thu thuế, phí xuất bản, phát hành; tác giả mất quyền lợi về nhuận bút tác phẩm, giảm động lực sáng tạo; NXB, đơn vị phát hành XBP bị tồn kho, ế đọng do không tiêu thụ được sản phẩm vì phải cạnh tranh không cân sức với XBP được in lậu, nôi bản lậu giá rẻ; người tiêu dùng thụ hưởng XBP mua phải hàng giả, hàng nhái, hàng kém chất lượng.

Hai là, các hành vi vi phạm QTG ảnh hưởng lớn tới cơ hội hợp tác quốc tế về xuất bản. Vấn nạn in lậu là mối lo thường trực và là vấn đề

vô cùng nan giải đối với các NXB ở Việt Nam cũng như đối với các cơ quan quản lý nhà nước về xuất bản nói riêng và SHTT nói chung. Đặc biệt, sau sách giả, sách điện tử lại trở thành mối lo ngại lớn cho ngành Xuất bản Việt Nam. Ebook lại gây thiệt hại lớn về kinh tế đối với các đơn vị làm sách in truyền thống hiện nay... Trên thực tế, một thị trường XBP Việt Nam mạnh mẽ, kiểu làm ăn nhỏ lẻ “chụp giật” thiếu tính chuyên nghiệp... chính là một rào cản lớn trong các quan hệ hợp tác giữa các NXB, đơn vị phát hành trong nước với các tập đoàn xuất bản và các NXB nước ngoài. Trong các quan hệ quốc tế về mua bán bản quyền sách, liên kết xuất bản cũng như trao đổi công nghệ xuất bản, các phần mềm quản trị kinh doanh sách... rất cần có sự công khai, minh bạch. Hành vi vi phạm QTG đã phá vỡ các quan hệ này.

Ba là, các hành vi vi phạm QTG ảnh hưởng lớn đến quá trình xây dựng ngành Xuất bản thành một ngành kinh tế - công nghệ vững chắc. Nạn in lậu sách đã làm cho việc khai thác bản quyền kém hiệu quả trong hoạt động xuất bản ở Việt Nam thời gian qua. Tình trạng này dẫn đến sự giảm sút việc thu hút các nguồn lực trong và ngoài nước cho hoạt động của ngành xuất bản. Mặt khác, thị trường XBP trong nước phát triển yếu ớt thiếu đồng bộ, có khoảng cách chênh lệch lớn giữa các vùng miền, giữa các loại hình, giữa các mặt hàng XBP; một số mảng, khâu trong quy trình xuất bản còn nhiều hạn chế (liên kết, giá, mô hình hoạt động...). Cho đến nay ngành Xuất bản Việt Nam vẫn chưa đủ điều kiện trở thành một ngành kinh tế - công nghệ vững chắc thực sự.

Bốn là, các hành vi vi phạm QTG ảnh hưởng tiêu cực đến mục tiêu, nhiệm vụ xây dựng và phát triển văn hóa đọc của quốc gia. Hệ quả của việc vi phạm QTG là nguyên nhân dẫn đến sự kém chất lượng của sản phẩm và dịch vụ trên thị trường XBP, làm giảm sút nhu cầu, thị hiếu và sức mua của công chúng; tính phức tạp của các mặt hàng XBP trên thị trường (cùng tên sách nhưng nội dung khác nhau hoặc sách có cùng nội dung nhưng khác tên gọi, lộn xộn về giá cả như giá chiết khấu/giá bìa, giá bán buôn/giá bán lẻ)... đã có những tác động xấu tới mục tiêu nâng cao dân trí và phát triển văn hóa đọc của nhân dân.

Nhìn chung thị trường XBP ở Việt Nam hiện nay vẫn còn tồn tại tình trạng “vàng thau lẫn lộn” giữa sách thật/sách giả, sách có nội dung tốt/sách có nội dung xấu (đi ngược với thuần phong mỹ tục và đường lối, chủ trương, chính sách của Đảng, Nhà nước). Vì thế, việc định hướng và đáp ứng nhu cầu thị trường XBP của nhà nước và những tổ chức doanh nghiệp chân chính sẽ vô cùng khó khăn. Công chúng sẽ rất khó khăn và mất nhiều thời gian cho việc lựa chọn loại XBP thích hợp đáp ứng nhu cầu cá nhân. Đặc biệt đối với công chúng nhỏ tuổi (dưới 17 tuổi), việc đáp ứng nhu cầu đọc sách lại càng phức tạp.

2. Một số vấn đề đặt ra đối với công tác bảo hộ QTG trong hoạt động xuất bản

Trước những tác động tiêu cực của nạn vi phạm QTG, hoạt động xuất bản cần giải quyết một số vấn đề sau:

Vấn đề quản lý nhà nước đối với hoạt động xuất bản

Đối với việc bảo hộ QTG nói riêng và quản lý hiệu quả hoạt động xuất bản nói chung, thúc đẩy các NXB, các đơn vị phát hành thực hiện tốt chức năng tư tưởng chính trị và chức năng kinh doanh, vai trò lãnh đạo của Đảng và quản lý của Nhà nước là vô cùng quan trọng. Trong quá trình Việt Nam hội nhập quốc tế, trong điều kiện kinh tế thị trường mở cửa, sự lãnh đạo của Đảng, quản lý của Nhà nước đối với hoạt động xuất bản hiệu quả đến đâu phụ thuộc vào việc xây dựng và hoàn thiện hệ thống các văn bản quy phạm pháp luật, cơ chế chính sách phù hợp với thực tiễn của ngành. Công việc đặt ra là phải xây dựng qui hoạch, chiến lược phát triển ngành; tìm kiếm và lựa chọn mô hình hoạt động phù hợp; xây dựng cơ chế, chính sách đặc thù cho các mô hình, loại hình đơn vị hoạt động; định hướng chủ trương các quan hệ đối ngoại và hợp tác quốc tế; định hướng chỉ đạo trong việc bổ nhiệm, miễn nhiệm cán bộ lãnh đạo quản lý của ngành, của đơn vị; tiêu chuẩn hóa đội ngũ cán bộ xuất bản, phát hành gắn liền với công tác đào tạo nguồn nhân lực và đổi mới mục tiêu, nội dung chương đào tạo... Nghiêm minh thực thi chính sách, pháp luật trong đời sống sẽ là đòn bẩy pháp lý cho hoạt động xuất bản,

in, phát hành phát triển đúng hướng, đáp ứng ngày càng tốt hơn nhu cầu tiêu dùng các sản phẩm tinh thần của xã hội thông qua các XBP.

Vấn đề năng lực của các NXB, đơn vị in và phát hành

Gốc rễ của vấn đề khởi tạo nguồn lực dồi dào trong hoạt động xuất bản chính là ở các tế bào có khả năng sinh sản: các NXB, các đơn vị in và phát hành trong nước. Năng lực hoạt động của các đơn vị này chính là năng lực kinh doanh và cạnh tranh của họ trong bối cảnh kinh tế thị trường và hội nhập quốc tế. Sự lớn mạnh của các NXB, các đơn vị in và phát hành đồng nghĩa với quyền lợi của người tiêu dùng, thụ hưởng XBP trong nước được đảm bảo hơn.

Để có thể đáp ứng tốt nhu cầu thị trường luôn biến động, hệ thống cơ sở vật chất, trang thiết bị, công nghệ hiện đại của các tổ chức, doanh nghiệp sách cần được đầu tư đúng mức. Có tăng cường tiềm lực vật chất, tổ chức doanh nghiệp mới đủ khả năng tạo ra những sản phẩm, dịch vụ chất lượng cao, tiện ích, đáp ứng nhu cầu tiêu dùng XBP và sự lựa chọn ngày một tinh tế của công chúng.

Mặt khác, tổ chức doanh nghiệp sách đồng thời phải tăng cường tiềm lực về nguồn lực con người. Chuyên môn hóa đội ngũ cán bộ hoạt động chuyên sâu trong các lĩnh vực nghiệp vụ là nhiệm vụ cấp thiết. Chuyên môn hóa đội ngũ cán bộ để có thể tổ chức, thực hiện tốt các quy trình công nghệ hiện đại, đáp ứng tốt các yêu cầu mới phát sinh trong hội nhập quốc tế; đặc biệt là các yêu cầu phát sinh trong quy trình xuất bản và phát hành XBP điện tử (hiện nay đang có sự cạnh tranh khốc liệt giữa xuất bản XBP in truyền thống và xuất bản XBP điện tử).

Nâng cao chất lượng XBP là nguyên tắc và yêu cầu bắt buộc của tất cả các tổ chức, doanh nghiệp tham gia trong nền kinh tế thị trường. Đảm bảo chất lượng hàng hóa, dịch vụ đồng thời với mức giá cả hàng hóa phù hợp với túi tiền người tiêu dùng là chiến lược hữu hiệu nhất để đẩy lùi hàng giả, hàng nhái, hàng kém chất lượng. Lợi ích mà doanh nghiệp mang lại cho công chúng sẽ hữu xạ tự nhiên hương, tạo ra sức hút để người tiêu dùng nói không với hàng lậu. Đó là giá trị đích thực làm nên “sức

mạnh mềm” bảo vệ các nhà xuất bản, phát hành chân chính.

Vấn đề tuyên truyền phổ biến pháp luật

Công tác truyền thông cần được xác định là một trong những điều kiện tiên quyết, phương tiện hữu hiệu để phòng chống ngăn ngừa các hành vi vi phạm pháp luật trong đó bao gồm các hành vi vi phạm QTG. Sự lặp đi lặp lại trong truyền thông sẽ tác động trực tiếp đến các cá nhân, tổ chức, doanh nghiệp, công chúng cả nước và tạo ra một thói quen tiêu dùng lành mạnh, tiêu dùng văn minh trong việc khai thác, sử dụng và hưởng thụ tác phẩm.

Để có thể giảm thiểu những mâu thuẫn, vi phạm không đáng có, công tác truyền thông cần thực hiện thường xuyên hướng tới nhiều đối tượng trong xã hội. Truyền thông trực tiếp đến tác giả, chủ sở hữu tác phẩm - những người có nguy cơ mất QTG hoặc quyền sở hữu tác phẩm nếu không đăng ký bản quyền, không có sự xác thực giám hộ của pháp luật. Các cá nhân, tổ chức đơn vị khai thác sử dụng và công chúng thụ hưởng tác phẩm cần nâng cao ý thức bảo vệ bản quyền, nói không với vi phạm QTG, cần xây dựng thương hiệu và văn hóa kinh doanh, tạo ra bản sắc riêng có của đơn vị trong lòng công chúng. Lợi nhuận là mục tiêu của mọi hoạt động sản xuất kinh doanh, nhưng đối với các tổ chức, doanh nghiệp, để đạt lợi nhuận cần gắn mục tiêu với trách nhiệm xã hội và sự hài lòng, thỏa mãn của công chúng khi tiêu dùng sản phẩm dịch vụ mà tổ chức, doanh nghiệp cung cấp.

Vấn đề tiêu dùng XBP của công chúng

Một câu hỏi đặt ra là tại sao công chúng, người thụ hưởng hàng hóa dịch vụ nói chung, XBP nói riêng luôn có tâm lý thích tiêu dùng hàng giá rẻ, mặc dù phần lớn họ nhận biết được chất lượng hàng hóa đó khi mua? Vậy, bài toán nào có thể giúp Nhà nước ổn định thị trường, quản lý tốt các sản phẩm SHTT, trong đó có QTG. Người tiêu dùng có ủng hộ doanh nghiệp, tẩy chay hàng lậu, hàng giả hay không, việc này hoàn toàn phụ thuộc vào ý thức của họ. Đây là nhân tố vô cùng quan trọng, hỗ trợ tích cực cho việc nâng cao năng lực và khả năng cạnh tranh lành mạnh của doanh nghiệp trên thị trường.

Nâng cao và khích lệ ý thức tiêu dùng của công chúng là một trong những biện pháp hữu hiệu của tổ chức, doanh nghiệp, giúp người tiêu dùng nói không và tránh xa hàng lậu, hàng giá rẻ kém chất lượng. Công chúng là một bộ phận gắn liền và có vai trò quyết định sự thành bại của tổ chức, doanh nghiệp hiện nay. Để nâng cao ý thức của người tiêu dùng, các tổ chức, doanh nghiệp XBP phải thực hiện đồng bộ các biện pháp thỏa mãn nhu cầu công chúng và những vấn đề liên quan đến lợi ích của họ như: giá trị của sản phẩm, dịch vụ thụ hưởng; sự hấp dẫn về hình thức sản phẩm; sự tiện ích trong quá trình mua và thụ hưởng sản phẩm, dịch vụ v.v...

3. Giải pháp nâng cao hiệu quả công tác bảo hộ QTG trong hoạt động xuất bản ở Việt Nam

Hoàn thiện đồng bộ hệ thống pháp luật

Hệ thống văn bản pháp luật về QTG bao gồm Luật Dân sự, Luật Sở hữu trí tuệ, Luật Xuất bản và các văn bản hướng dẫn thi hành. Hệ thống văn bản này cần được điều chỉnh bổ sung kịp thời, hợp lý, đáp ứng tình hình thực tế trong nước cũng như yêu cầu của quá trình hội nhập quốc tế. Các chế tài xử phạt vi phạm hành chính về QTG cần tăng mạnh để phù hợp hơn với thực tiễn và đủ đảm bảo tính răn đe của luật pháp. *Một số tội danh vi phạm quyền tác giả cần được bổ sung vào Luật Hình sự (sửa đổi) như tội danh sản xuất, tàng trữ hàng giả và tội danh tiêu thụ hàng giả XBP.*

Tăng cường công tác tuyên truyền vận động thực thi pháp luật và trách nhiệm công dân

Công tác tuyên truyền, vận động, giáo dục mọi tổ chức, cá nhân nâng cao trách nhiệm đối với xã hội, sự hiểu biết và tuân thủ luật pháp là vô cùng quan trọng đối với các quốc gia trong mọi thời kỳ phát triển. Công tác này cần được các cấp, ban ngành thực hiện thường xuyên thông qua các kênh báo chí, phát thanh, truyền hình; thông qua các tổ chức xã hội khác như Đoàn thanh niên, Hội phụ nữ, Hội Cựu chiến binh, các hiệp hội chuyên ngành ... với nhiều nội dung liên quan đến vấn đề hiểu và thực thi pháp luật, song cần chú trọng đến bảo vệ SHTT, QTG như: việc nhận dạng sách lậu, tác hại từ việc sử dụng sách lậu, sách không có bản quyền (bao gồm cả sách điện tử), nhận dạng các hành vi vi phạm...

Các tổ chức này cần sớm xác định và phát huy chức năng, quyền hạn và trách nhiệm trong vai trò của người bảo vệ quyền và lợi ích chính đáng của các thành viên trong hiệp hội. Cần có những động thái đúng đắn và kịp thời để tham mưu tư vấn và cùng các cơ quan chức năng quản lý hoạt động xuất bản cũng như bảo hộ QTG một cách có hiệu quả nhất. Đây cũng là những tổ chức xã hội có khả năng qui tụ, phối kết hợp với các tổ chức, các cơ quan chức năng thực hiện tốt công tác tuyên truyền, tập huấn kiến thức và các nghiệp vụ phòng chống vi phạm bản quyền nhằm nâng cao nhận thức của người dân trong việc bảo vệ QTG.

Phát huy vai trò của truyền thông, các cấp quản lý, tổ chức doanh nghiệp sách cần tổ chức các sự kiện, hội thảo, hội nghị nhằm tuyên truyền phổ biến kiến thức về QTG, cách thức bảo vệ QTG và phòng chống các hoạt động vi phạm bản quyền; có biện pháp động viên, khích lệ các đối tượng thụ hưởng, khai thác và sử dụng sách có bản quyền.

Tăng cường công tác thanh tra, kiểm tra và xử lý vi phạm

Luật pháp liên quan đến QTG và SHTT của chúng ta hiện nay chưa đảm bảo tính hiệu lực cao bởi hệ thống văn bản chưa đầy đủ và chặt chẽ, khoa học. Quá trình thi hành luật còn nặng tính hình thức, khung hình phạt mang tính "giơ cao đánh khẽ" ít tính răn đe, ngăn chặn được người vi phạm.

Công tác thanh tra, kiểm tra cần được tiến hành thực hiện thường xuyên, liên tục và có sự phối kết hợp chặt chẽ giữa các cơ quan quản lý.

Sản xuất kinh doanh sách lậu là xâm phạm quyền SHTT. Hình phạt cho hành vi này phải nghiêm minh, nếu tái phạm vi phạm nên có hình thức xử lý đúng mức: đình chỉ hoạt động; thu hồi giấy phép kinh doanh, máy móc thiết bị; tước quyền hành nghề vĩnh viễn; thậm chí truy cứu trách nhiệm hình sự.

Các cơ quan pháp luật cần áp dụng các biện pháp ngăn cấm những cá nhân, tổ chức có hành vi sai phạm nhiều lần hoặc có mức độ sai phạm nghiêm trọng. Sau khi bị tước quyền hành nghề vĩnh viễn, những cá nhân, tổ chức

này sẽ không được phép tham gia các hoạt động kinh doanh tiếp theo có liên quan đến xuất bản - in - phát hành XBP.

Kiên quyết dẹp bỏ các điểm, các chiếu sách vỉa hè, cơ sở bán sách không có đăng ký kinh doanh. Thực tế, trên 80% sách bày bán ở vỉa hè là sách lậu với giá bán cao hơn sách thật, chất lượng sách không đảm bảo; đa phần người tham gia không có giấy phép. Khi phát hiện sách giả cần có biện pháp xử lý thích hợp và xử lý tận gốc nhằm đảm bảo tính hiệu lực và hiệu quả của pháp luật.

Đẩy mạnh việc sử dụng công nghệ thông tin trong quản lý

Đây là giải pháp vừa mang tính cấp bách, vừa mang tính chiến lược lâu dài, bởi lẽ, xã hội ngày càng phát triển, khối lượng thông tin ngày càng nhiều, đa dạng và phức tạp hơn. Các nguồn lực về công nghệ thông tin cần được đầu tư nhằm đảm bảo yêu cầu hoạt động của toàn bộ hệ thống bộ máy quản lý. Nhà nước, doanh nghiệp cần mạnh dạn cập nhật và đầu tư thích đáng cho những phần mềm quản lý hiện đại và ứng dụng phổ cập trên toàn quốc.

Việc phát triển song song loại hình thư viện điện tử và thư viện truyền thống sẽ đóng vai trò không nhỏ trong việc khai thác, sử dụng QTG đối với tác phẩm được xuất bản nhằm đảm bảo quyền lợi hợp pháp của chủ sở hữu tác phẩm cũng như quyền và trách nhiệm của những người khai thác, sử dụng và thụ hưởng tác phẩm.

Nâng cao năng lực của đội ngũ cán bộ quản lý nhà nước

Hệ thống các cơ quan quản lý nhà nước về hoạt động xuất bản và bảo vệ QTG hiện nay tuy đã được kiện toàn về cơ bản song vẫn chưa đáp ứng được những yêu cầu đòi hỏi của thực tiễn đặt ra. Đội ngũ cán bộ quản lý còn nhiều mặt hạn chế: thiếu về lực lượng, mỏng về chuyên môn. Việc xử lý nhiều vụ việc vi phạm vẫn còn mang tính hình thức, chưa triệt để... Vì vậy, ngoài các giải pháp trên, hệ thống cơ quan quản lý nhà nước cần phải được kiện toàn hơn nữa để nâng cao năng lực quản lý.

Nhà nước cần xác định địa vị pháp lý cho từng cơ quan quản lý. Cần quản lý theo hướng chuyên môn chuyên sâu, đảm bảo sự tập trung, thống nhất và hiệu quả. Bên cạnh đó, cần xây dựng đội ngũ cán bộ quản lý nhà nước các cấp đủ mạnh về chuyên môn, trong đó chú trọng việc nâng cao trình độ.

Đ.T.Q

(TS, Khoa Xuất bản - Phát hành)

Tài liệu tham khảo

1. Bộ Thông tin và Truyền thông, Cục Xuất bản, Báo cáo tổng kết hoạt động xuất bản, in, phát hành hàng năm.

2. Chính phủ (2013), *Nghị định số 159/2013/NĐ-CP về xử phạt vi phạm hành chính trong hoạt động Báo chí, Xuất bản*, ban hành ngày 12/11/2013

3. Chính phủ (2013), *Nghị định số 131/2013/NĐ-CP Quy định xử phạt vi phạm hành chính về quyền tác giả, quyền liên quan, có hiệu lực thi hành từ ngày 15/12/2013 và thay thế Nghị định số 47/2009/NĐ-CP và Nghị định số 109/2011/NĐ-CP*, ban hành ngày 16/10/2013

4. Cục Bản quyền tác giả (2012), *Các qui định pháp luật Việt Nam và quốc tế về Quyền tác giả và quyền liên quan*, Hà Nội

5. Quốc hội (2012), *Lệnh Xuất bản sửa đổi số 19/2012/QH13*, ban hành ngày 20/11/2012

Ngày nhận bài: 30 - 12 - 2015

Ngày phản biện, đánh giá: 9 - 6 - 2016

Ngày chấp nhận đăng: 28 - 6 - 2016

